

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק שישי

ברכות הנהנין

סוגיה כב: ברכה על ירקות מבושלים

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה כב: ברכה על ירקות מבושלים

רקע

הגמ' דנה בברכתו של ירק מבושל, מדברי רב חסדא משתמעת סברא אחת, שבגללה הברכה משתנה, ומדברי רב נחמן משתמעת סברא אחרת. לסברות אלו נפקא מינה לדינא. בסוגיית הגמ' מוזכרים שני עניינים נוספים שנעסוק בהם רק בהמשך הלימוד: א. שיעור אכילה לברכה אחרונה [סוגיה כג]. ב. דיני קדימה בברכות [סוגיה כט].

מקורות

- א. גמ' לח:-לט. "ועל הירקות אומר וכו'... והוא דיתיב אבי תפי ועביד תוך תוך"
 ב. תוס' ד"ה משכחת
 רי"ף כז, "קתני ירקות דומיא דפת... ואי שליך להו מברכינן עליהו בורא פרי האדמה"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה אפילו, ושלשה
 רא"ש סי' טו
 רמב"ם הל' ברכות פ"ח ה"ג
 ג. שו"ע סי' רה סע' א, ומשנה ברורה [סי' רב סע' יג, ומשנה ברורה]

הסבר הסוגיה

דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו רב: שלקות מברכים עליהם בורא פרי האדמה, ורבנותינו היורדים מארץ ישראל, ומנו עולא משמיה דר' יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהם שהכל... [גמ' לח:]

נחלקו האמוראים, רב ושמואל ועולא בשם ר' יוחנן, בדין ירק מבושל. נחלקו רב חסדא ורב נחמן בפירוש דבריהם, ובפסיקת ההלכה.
 רב ושמואל סוברים שעל ירק מבושל מברכים "בורא פרי האדמה", עולא בשם ר' יוחנן סובר שעל ירק מבושל מברכים "שהכל".

רב נחמן תולה את מחלוקתם במחלוקת תנאים, רבי מאיר ורבי יוסי, אם יוצאים ידי חובה במצה מבושלת. מוכח מההשוואה למצה מבושלת, שרב נחמן סובר כי מחלוקת האמוראים היא מחלוקת אם בישול מפקיע את שם הירק. עולא בשם ר' יוחנן סובר שבישול מפקיע את שם הירק, ולכן אין מברכים עליו "בורא פרי האדמה", רב ושמואל סוברים שבישול אינו מפקיע את שם הירק, ולכן מברכים על ירק מבושל את ברכתו המקורית "בורא פרי האדמה".

נראה, שרב נחמן מדבר על ירקות שנאכלים חיים, ובהם ניתן לומר שבישול מפקיע מהם שם ירק, כפי שבישול מפקיע שם מצה. בירקות שאינם נאכלים חיים אלא רק מבושלים,

נראה שמברכים עליהם לאחר בישול בורא פרי האדמה, כיוון שהבישול אינו מפקיע את שמם, אלא להיפך יוצר להם שם של ירק הראוי לאכילה.

רב חסדא מתייחס מפורשות גם לירקות שרגילים לאכול אותם חיים וגם לירקות שאין רגילים לאוכלם חיים, גם לדינם לפני הבישול וגם לדינם לאחר הבישול: "ואני אומר כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו, וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה". על פי דברים אלו בלבד, ניתן היה להבין את רב חסדא בדיוק כפי הדרך שהסברנו את רב נחמן: דבר שרגילים לאכול חי - לפני בישול מברכים עליו "בורא פרי האדמה", ולאחר הבישול המפקיע את שמו מברכים עליו "שהכל"; דבר שאין רגילים לאכול חי - לפני בישול מברכים עליו "שהכל", ולאחר הבישול היוצר את שמו, מברכים עליו "בורא פרי האדמה". אולם, מהגמ' משמע לא כך. הגמ' שואלת: "כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל, היכי משכחת לה", מתרצת הגמ': "משכחת לה בתומי וכתתי". לכאורה שאלת הגמ' אינה מובנת, האם חסרים לנו ירקות שהם טובים לאכילה בין חיים בין מבושלים? מדוע שואלת הגמ' "היכי משכחת לה"? על כרחנו, שהגמ' מבינה, שירק שרגילים לאכול גם חי וגם מבושל, מברכים עליו לדעת רב חסדא "בורא פרי האדמה" גם כשהוא חי וגם כשהוא מבושל, ודבריו: "כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו" מתייחסים רק לירק שבישול פוגמו.

לפי הסבר זה המקובל על רוב הראשונים¹, יוצא שיש שלושה דינים בירקות מבושלים: א. דבר שאינו נאכל כשהוא חי, ומשביח על ידי הבישול - כשהוא חי ברכתו "שהכל", כשהוא מבושל ברכתו "בורא פרי האדמה". ב. דבר הנאכל חי, והבישול פוגמו - כשהוא חי ברכתו "בורא פרי האדמה", לאחר בישול ברכתו "שהכל". ג. דבר הנאכל גם חי וגם מבושל - מברכים עליו "בורא פרי האדמה" בין חי בין מבושל.

ניתן להסביר את שיטת רב חסדא באחת משתי דרכים:

א. מברכים על ירקות ופירות "בורא פרי האדמה" ו"בורא פרי העץ", רק כשהם נאכלים בדרך אכילתם. באכילה שלא בדרך אכילתם אין מברכים את הברכה הרגילה אלא רק "שהכל", שהיא ברכה כללית על הנאה מעולמו של הקב"ה [כך משמע מלשון הרמב"ם (פ"ח ה"ג) ומלשון תלמידי רבינו יונה (ד"ה ושלשה)].

ב. "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה" הן ברכות חשובות, ומברכים אותן רק על פרי וירק כשהם במצב האופטימאלי שלהם, כשהפרי אינו במצב האופטימאלי אין מברכים עליו ברכה חשובה, אלא רק "שהכל" [כך משמע מלשון הרא"ש סי' טו].

נפקא מינה בין שתי הדרכים הללו היא לגבי פרי וירק הנאכלים חיים, אבל הם יותר טובים מבושלים. לפי הדרך הראשונה, כיון שאף חי הוא דרך אכילתם, מברכים עליהם את

¹ תלמידי רבינו יונה [כו. ד"ה ושלשה], רא"ש [סי' טו] ורשב"א [ד"ה ואני]. הראב"ד [ברשב"א שם] חולק, ולדעתו מברכים "שהכל", אף על ירק שאינו נפגם כתוצאה מהבישול.

הברכה המקורית. לפי הדרך השנייה, כיוון שהם יותר טובים מבושלים, מברכים עליהם "שהכל" [לקמן נראה מחלוקת פוסקים בנקודה זו].

נחלקו הראשונים כיצד לפסוק, מחלוקתם נובעת מהבנת ה"אני אומר" של רב חסדא. התוס' [ד"ה משכח] והרמב"ם [פ"ח ה"ג] מבינים שרב חסדא מכריע בין שיטות האמוראים, ולפיכך פוסקים כדבריו. הרי"ף [כז.] מבין שרב חסדא חולק על שאר האמוראים, ולכן דבריו נדחים מהלכה².

לשיטת הרי"ף, בישול אינו משנה את ברכת הפרי, ומברכים על כל ירק מבושל "בורא פרי האדמה", בין כשהבישול משביחו ובין כשהבישול פוגמו³. אמנם הרי"ף מודה לדין הראשון של התוס' והרמב"ם, שהאוכל ירק חי כשאין זו דרך אכילתו - מברך "שהכל"⁴.

סיכום

נחלקו האמוראים בדינם של ירק ופרי מבושלים. רב נחמן סובר, שלדעת רבי יוסי בישול מפקיע שם פרי ושם ירק, וכיון שאיבדו בבישול את שמם מברכים עליהם "שהכל". רב חסדא סובר שבישול אינו מפקיע את שם הפרי, אך יש לפעמים הבדל בין פרי וירק חיים לבין פרי וירק מבושלים. נחלקו הראשונים בהסבר החילוק. הרמב"ם ותלמידי רבינו יונה סוברים שמברכים "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה" רק כשאוכל את הפרי ואת הירק בדרך אכילתם, וכשאוכל שלא בדרך אכילתם מברך "שהכל". הרא"ש סובר שמברכים "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה" רק על הפירות במצבם האופטימאלי, וכשאינם במצב האופטימאלי מברכים עליהם "שהכל".

נחלקו הראשונים בפסק ההלכה, רוב הראשונים סוברים שהלכה כרב חסדא, ואילו הרי"ף [על פי הבנת תלמידי רבינו יונה, עיין הערה 3] סובר שאין הלכה כרב חסדא, ומברכים על ירק מבושל "בורא פרי האדמה" אף כשהשתנה לרעה. גם הרי"ף מודה שעל ירק חי שאין דרכו להיאכל כך מברכים "שהכל".

² יש להוסיף, שלמסקנת הגמ' שדברי עולא משובשים, ור' יוחנן לא אמר שמברכים על שלוק "שהכל", אין צורך בהכרעה של רב חסדא, וממילא נראה שאין לפוסקה. הרא"ש [סי' טו] מקבל טענה זו ואף על פי כן פוסק כרב חסדא, מפני ש"מכל מקום סברא טובה היא". הרשב"א [ד"ה אמר ר"נ בר יצחק] מביא פירוש שר' זירא ד"תהי בה וכי מה ענין ר' בנימין בר יפת אצל ר' חייא בר אבא", חולק על רב נחמן בר יצחק, ולדעתו דברי עולא אינם משובשים כיוון שהוא סובר כרב חסדא שמברכים על שלוק "בורא פרי האדמה" רק כשאישתני לגריעותא.

³ כך מפרשים תלמידי רבינו יונה [כו. ד"ה אפילו] את שיטת הרי"ף. אך הטור [סי' רה] מפרש שלדעת הרי"ף אין מברכים על תומי וכתתי חיים "בורא פרי האדמה" כהבנת תלמידי רבינו יונה, אלא "שהכל" והסיבה שמברכים על מבושלים "בורא פרי האדמה", אינה מפני שבישול אינו משנה את שם הפרי, כהבנת תלמידי רבינו יונה, אלא מפני שלדעתו הבישול משביחם [הב"ח (סע' א מד"ה ומ"ש אבל קרא) מסביר שהמחלוקת בפירוש דברי הרי"ף נובעת ממחלוקת בפיסוק דבריו, וסברת הטור היא שתומי וכתתי משתנים בבישול לטובה, שהרי אנו רואים בעינינו שמבושלים אותם עם בשר, וטעמם משתפר].

⁴ הרי"ף לומד דין זה מדברי רב חסדא "כל שתחלתו שהכל" - משמע שמוסכם על כולי עלמא, שיש פרי וירק שכאשר הם חיים מברכים עליהם "שהכל".

הלכה

השו"ע [סי' רה סע' א] פוסק כשיטת הרמב"ם והתוס', שירק שנפגם בבישול מברכים עליו "שהכל". הוא מנסח את שלושת כללי ירקות חיים ומבושלים בצורה הבאה: [א] כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך עליהם לאחר בישולם כברכתם הראויה להם קודם שבישל. [ב] אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים מבושלים יותר מחיים, כשהם חיים מברך שהכל ולאחר בישולם בורא פרי האדמה. [ג] ותומי וכרתי כשהם חיים בורא פרי האדמה לאחר שבישלם שהכל". משמע מלשונו בכלל השני שעל אכילת ירק שבישול משביחו, כשהוא חי, מברכים "שהכל" אף אם ראוי לאוכלו ללא בישול [כשיטת הרא"ש]. המשנה ברורה [סק"ג] מדייק כך בדברי השו"ע, אך פוסק: "ומכל מקום אם דרך רוב בני אדם לאכלם גם כן כשהם חיים מברך בורא פרי האדמה" [כשיטת הרמב"ם ותלמידי רבינו יונה].